

19. Kavram alanı içerisinde *cilasun* kelimesinin incelenmesi ve Derleme Sözlüğü'ne katkı: *cilasım, cilasılm**

Hanife GEZER¹

APA: Gezer, H. (2023) Kavram alanı içerisinde cilasun kelimesinin incelenmesi ve Derleme Sözlüğü'ne katkı: *cilasım, cilasılm*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 355-367. DOI: 10.29000/rumelide.1372359.

Öz

Moğolca ve Türkçe arasındaki yakınlık ister Ramstedt ve Poppe'nin düşündüğü gibi genetik bir akrabalığa dayansın ister Clauson ve Doerfer'in iddia ettiği gibi kelime ödünçlemesine dayansın, bu dillerin yüzyıllar boyunca etkileşim hâlinde olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Moğolca ve Türkçe arasındaki bu münasebette, karşılıklı kelime alışverişi iki döneme ayrılabilir. Birinci dönem Türkçenin Moğolca'yı önemli ölçüde etkilediği Proto-Türkçeden Altay dil birliğine kadar olan dönem; ikinci dönem ise her iki dilin de birbirini etkilediği, 13. yy'da Moğol istilasıyla başlayan dönemdir. Diller gibi kelimeler de ister bir dile ait olsun ister ödünçleme olsun canlıdır ve birbirleriyle anlam ilişkisi içerisindedir. Dil, soyut veya somut bir kavramı karşılamak için bir kelimeye sahipken başka dillerden aynı kavram alanı içerisinde yer alan kelimelerden ödünçleme yapabilir. Bu kelimeler zamanla fonetik ve morfolojik değişikliğe uğrayabildikleri gibi sahip oldukları anlamların dışında yeni anlamlar da kazanabilirler. Bu çalışmanın konusu, Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan Moğol istilasıyla başlayan dönemde Moğolcadan Türkçeye geçtiği düşünülen *cilasun* kelimesidir. Çalışmada önce cilasun kelimesinin etimolojisi üzerinde durulmuştur. Daha sonra sözlük ve metin taraması yapılarak *cilasun* kelimesinin tarihî lehçelerde nasıl ve hangi anlamlarda kullanıldığı tespit edilmiştir. *cilasun* kelimesinin tespit edilen anlamlarından yola çıkarak aynı kavram alanında bulunan kelimeler ve bu kelimelerin çağdaş Türk lehçelerindeki anlamları incelenmiştir. Son olarak *cilasun* kelimesinin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kullanımına değinilmiş ve Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan, Çanakkale ağızında tespit edilen *cilasım, cilasılm* şekilleri örneklendirilerek ortaya koyulmuştur.

Anahtar kelimeler: calagu, yaş, batur, kavram alanı, Türkiye Türkçesi ağızları

Examination of the word *cilasun* in the conceptual field and contribution to the Compilation Dictionary

Abstract

Whether the affinity between Mongolian and Turkish is based on genetic kinship, as Ramstedt and Poppe thought, or on word borrowing, as Clauson and Doerfer argue, it is an undeniable fact that these languages have interacted for centuries. In this relationship between Mongolian and Turkish, the mutual exchange of words can be divided into two periods. The first period is the period from Proto-Turkish to Altaic language union, in which Turkish had a significant influence on Mongolian; The second period is the period that started with the Mongol invasion in the 13th century, when both languages affected each other. Like languages, words, whether they belong to a language or borrowed,

* Bu makale, 24-26 Nisan 2014 tarihleri arasında Bişkek'te düzenlenen VI. Uluslararası Genç Türkologlar Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulmuş ve özeti basılmış bildirinin genişletilmiş hâlidir.

¹ Dr. (Çanakkale, Türkiye), hanifegezer@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8655-5714 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 17.08.2023-kabul tarihi: 20.10.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1372359]

are alive and have a meaning relationship with each other. While a language has a word to meet an abstract or concrete concept, it can borrow words from other languages within the same concept area. As these words can undergo phonetic and morphological changes over time, they can also gain new meanings apart from the meanings they have. The subject of this study is the word *cilasun*, which is thought to have passed from Mongolian to Turkish in the period starting with the Mongolian invasion from Central Asia to Anatolia. In the study, firstly, the etymology of the word *cilasun* was emphasized. Then, by scanning the dictionary and the text, it was determined how and in which meanings the word *cilasun* was used in historical dialects. Based on the determined meanings of the word *cilasun*, the words in the same concept area and the meanings of these words in contemporary Turkish dialects were examined. Finally, the use of the word *cilasun* in Türkiye Turkish dialects is mentioned, and the *clasım*, *clasılm* which is not found in the Compilation Dictionary, is revealed by exemplifying the dialects of Çanakkale.

Keywords: calağu, yaş, batur, conceptual field, Türkiye Turkish dialects

Giriş

Moğolca ve Türkçe arasındaki ilişki, iki dilin birbirine olan yakınlıkları ve ortak noktaları birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu iki dil arasındaki yakınlık, ister Ramsted (1957) ve Poppe (1992)'nin düşündüğü gibi genetik bir akrabalığa dayansın, ister Clauson (1956; 1959) ve Doerfer (1963, s.5-16; 1980-1981)'in iddia ettiği gibi karşılıklı etkileşimden kaynaklanan kelime ödünçlemesine dayansın, Moğolca ve Türkçenin yüzyıllar boyunca etkileşim hâlinde olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Başta Türkçe ve Moğolca olmak üzere Altay dil ailesi çatısında yer alan diller arasındaki paralellikler çeşitli çalışmalarda incelenmiş, birbirine benzemeyen kelimelerin benzerlikleri sorgulanmış ve ana biçimleri yeniden kurulmaya çalışılmış ama Altay dillerinin genetik akrabalığı ispatlanamamıştır. Bu nedenle günümüzde, bu varsayımın faydalı olmadığına dair görüşe sahip olan araştırmacılar vardır.

Şçerbak'a göre araştırmacıların, dillerin sadece birbirlerine olan temasları sonunda geniş benzerliklerin oluşamayacağı yönündeki yanlış önermeye dayanarak daha fazla paralel malzeme toplama çabası işi daha da içinden çıkılması zor bir duruma sokmuştur. Oysa ona göre bu dillerin arasındaki ilişkilere daha çok önem verilmelidir. Sadece benzerlikler değil, farklılıklara da dikkat çekilmeli ve kelimelerin Türkçe-Moğolca ortak ilk biçimlerinin yeniden oluşturma çabalarının anlamsız olacağı fark edilmelidir (Şçerbak, 2011, s.11).

Moğolca ve Türkçe arasındaki ilişki bazen azalmış bazen de söz varlıkları birbirlerinden ayrılmayacak kadar derin olmuştur. Moğolca ve Türkçe arasındaki bu ilişki iki döneme ayrılabilir (Korkmaz, 1988, s.43). Birinci dönem Türkçenin Moğolca'yı önemli ölçüde etkilediği Proto-Türkçeden Altay dil birliğine kadar olan dönemdir. Bu dönemde, tek taraflı bir etkileşim söz konusudur. Clark, Türk ve Moğol dilleri için ortak yüz on kelimeyi incelediği makalesinde, Moğolca ve Türkçe arasında 13. yüzyıla kadar tek taraflı bir etkileşimin olduğu, Moğolcanın Türk dillerine etkisinin ise 13. yüzyıldan sonra olduğu sonucuna ulaşmıştır (Clark, 1977, s.112). Clauson'a göre de Eski Türkçede Moğolca kökenli kelime mevcut değildir. Ona göre bu iki dil için ortak olup 13. yüzyıla kadar ki dönemde Eski Türk metinlerinde geçenler Türk kökenli, Eski Türk metinlerinde geçmeyenler Moğol kökenli olarak incelenmelidir (Clauson, 1959, s.177).

İkinci dönem ise her iki dilin de birbirini etkilediği, 13. yüzyılda Moğol istilasıyla başlayan dönemdir. Dillerin birbirleri üzerindeki etkilerinin, aralarındaki ilişkinin süresi ve derinliği ile doğru orantılı

olduğu göz önünde bulundurulduğunda Moğolcanın her bir Türk dili üzerindeki etki derecesinin farklı olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Karayimce, Çuvaşça gibi sınır dillerinde ve Batı Oğuz grubu Türk dillerinde (Azerbaycan Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Türkiye Türkçesi) Moğolcanın etkisi fazla değilken; Kırgız Türkçesi, Kazak Türkçesi ve Sibirya Türk dillerinde (Altay Türkçesi, Tuva Türkçesi, Hakas Türkçesi, Yakut Türkçesi) Moğol kökenli alıntı kelimelerin sayısı daha fazladır (Şçerbak, 2011, s.13). Sertkaya da Moğolca ve Türkçe arasındaki ilişkiyi önce “Moğolcadaki Türkçe Unsurlar” ve “Türkçedeki Moğolca Unsurlar” olmak üzere ikiye ayırmış, Türkçedeki Moğolca unsurları üç ana başlık altında toplamıştır:

1- Kuzey Türkçesi (Kuman-Kıpçak)

2- Doğu Türkçesi (Çağatay)

3- Batı Türkçesi (Osmanlı-Azerbaycan-Türkiye) (Sertkaya, 1986, s.266).

Dil, bir kavramı karşılayacak bir kelimeye sahip değilse başka dillerden ödünçlemeler yapabilir. Bunun yanında dil, bir kavramı karşılayacak bir kelimeye sahip olmasına rağmen etkileşime girdiği başka dillerden aynı kavramı karşılayan başka kelime veya yapıları ödünçleme yoluyla alabilir. Bu durumda ödünçleme yoluyla alınan alıntı kelime o dilde var olan kelimenin ikinci planda bırakılmasına ve kullanımdan düşmesine sebep olabilir. Bu da ikinci planda kalan, kullanımdan düşen kelimenin zamanla fonetik ve morfolojik değişikliğe uğramasına sebep olabileceği gibi içerisinde bulunduğu kavram alanının dışında kalmasına ya da anlam genişlemesine uğrayarak yeni anlamlar kazanmasına da sebep olabilir. Bu çalışmaya konu olan *cilasun* kelimesi de bu doğrultuda bir incelemeye tabi tutulmuştur.

***cilasun* kelimesinin etimolojisi ile ilgili görüşler**

Güncel Türkçe Sözlük'te ***cilasun*** kelimesi *is. Moğ. 1. yiğit kimse; 2. eli çabuk, becerikli kimse* (TDK Sözlüğü, 2009, s.370; URL-1) şeklinde anlamlandırılmıştır. Moğolca sözlükte ***calagu***: /ʒAJIYY/ < *zalū is. ve sf.: genç, delikanlı; gençlik, delikanlılık* şeklindedir. Ayrıca Moğolcada ***calagu bolgahu*** “gençleştirmek”, ***calagu bolhu*** “daha genç olmak, gençleşmek”, ***calagu eçe*** “gençlikten, gençliğinden beri”, ***calagu kümün*** “genç adam, genç kişi”, ***calagu nasu*** “genç yaş, gençlik” kullanımları bulunmaktadır (Lessing, 2003, s. 1590). Aynı kelime ailesinden ***calagura-*** /ʒAJIYYPAX/ *zalūrah* geçsz.f.: genç olmak, gençleşmek; ***calagurha-*** /ʒAJIYYXAX/ *zalūrhah* geçsz.f.: genç gibi hareket etmek, gençler gibi davranmak; ***calagus*** /ʒAJIYYC/ *zalūs* [calagunun çokl.] *is.:* genç kişiler, gençler; ***calaguu*** bk. *calagu* ve ***calaguhan*** /ʒAJIYYXAH/ *sf.:* biraz genç, genççe kelimeleri bulunmaktadır (Lessing, 2003, s. 1590-1591).

Moğolcadan alıntı bir söz olduğu açık olan kelimenin etimolojisi hakkında Clauson'un sözlüğünde (Clauson, 1972), Räsänen'in sözlüğünde (Räsänen, 1969), Starostin vd.'nin sözlüğünde (Starostin vd., 2003), Gülensoy'un sözlüğünde (Gülensoy, 2011) ve Eren'in sözlüğünde (Eren, 1999) bilgi bulunmamaktadır. Tietze, ***cilasın*** madde başını bk. kısaltması ile ***celasin*** (Tietze, 2002, s.437) maddesine göndermiştir. ***celâsin, celâsun, cilasın*** olarak kelimenin üç şeklinin bulunduğu madde başını “yiğit adam” TS 767-768 < Moğ. ***calagu*** a.m.+ bir ek (Tuna, 1972, s.217) şeklinde açıklamıştır. Tietze, ayrıca bu kelime ile ilgili Vászary'nin görüşüne de dikkat çekmiştir. Vászary'ye göre kelime E.T. ***çal-*** “yere çal-” kökünden veyahut ondan türemiş olan ***çalık*** “inatçı, sinirli (at hakkında)” kelimesinden

+ -sun/-sın eki ile “eli çabuk, becerikli” şeklinde türemiş olmalıdır Vásáry (1993, s. 131). Daha sonra Tietze kelimeyi tespit ettiği bazı eserlerden örnekler vermiştir:

* Şöyle vakur, terendaz, cilasın bir hizmetçi haline gir! (Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1938, s.12). ***cilâsın gibi*** “boylu boslu, gürbüz babayığit” Ö. A. Aksoy, 1964 III, 135. * -“Bu kız da onu sever.” -“Eh sever ya. Celasin gibi delikanlı. Dört kaşlı, eti budu yerinde.” (S. E. Ertem, 1930 s. 64) şeklinde açıklamıştır (Tietze, 2002, s.425).

Tuna (1972, s. 217) ***calasun*** kelimesini Osm. (جلاس) “genç, kuvvetli adam, yiğit” şeklinde anlamlandırmıştır. Kelimeyi, Tarama Sözlüğü’nden (TS, Cilt II, s.767-768) Dede Korkut, Ebâ Müslimnâme, Şehnâme tercümesi, ‘Âlî Divânı, Hamse-i Atâî ve Sâbit Divânı adlı eserlerde tespit ettiğini belirtmiştir. Kelime, Ebâ Müslimnâme ve Şehnâme Tercümesi’nde: جلاسين şeklinde Hikmetnâme’de: جراسون şeklinde yazılmıştır ve ona göre kelimenin diğer mümkün okuma şekilleri şunlardır: ***calasın***, ***calasun***, ***cilasın***.

Tuna’ya göre bu kelimenin kökeni Moğolcada mevcut aşağıdaki kelimelerle açıklanabilir: YM. ***calagu*** “genç, yiğit, gençlik” (Lessing, 1029 b), Khal. ***Dzalû id.*** (a.y.) Bur. ***Dzalû id.*** (Bur., 179), Kalm. ***Zalû id.*** (Kalm., 75 b); Kundur ***cilaw id.*** (8-1 b); Mog. ***Calaû id.*** (Zirni, 108); Dag. ***Caloo*** (Dag., 330); Mong. ***DZilû id.*** (Mong., 79). Bunlar dışında aynı kökten türeyen şu kelimeleri örnek olarak verir: ***calagura-***, ***calagurka-***, ***galagus***, ***calaguçud*** vb. Daha sonra Türk lehçelerinde farklı şekilleri bulunan ***yaş*** kelimesi ile *cilasun* kelimesinin kökü olduğunu düşündüğü ***cal*** kelimesinin arasında /c~/y/ ve /l~/ş/ denklikleri olduğunu söyler:

Alt., Tel., Kar. T., E.T. ***yaş*** “yengç, genç adam, gençlik” (Wb., III, 241), Kaz. ***yâş id.*** (Wb., III, 379), Kzk. ***jas id.*** (Wb., IV, 48), Kirg. ***çaş id.*** (Yudakhin, 240), Şor. ***çaş id.*** (Wb., III., 1912), Sag. ***çaş id.*** (Wb., III., 1909), Trm. ***yâş id.*** (Trkm. 859), Özb. ***yoş*** (Uzb., 179)

*A. *c-: *M. c-: T. y- (M.****cal***: T. ***yaş***)

*A. *l2: *M. l-: T. ş- ve Moğolca ek ±sun

Bu durumda Tuna’ya göre ***calasun***, Moğolca ****cal*** kökünden + a- ve -sun ekleriyle türemiş bir kelime olabilir:

cal+a-sun > ***calasun***, ***cilasun*** > Osm. ***cilasın*** ve ***calasun*** > Osm. ***carasun*** olmuş olabilir (Tuna, 1972, s. 217).

Tuna’nın bu açıklaması varsayımsal ***cal*** köküne dayanmasına rağmen anlamsal açıdan mantıklı görünmektedir. “yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı” anlamında Türkiye Türkçesinde ***genç*** kelimesi ve Azerbaycan Türkçesinde ***günc*** kullanılırken Başkurt Türkçesinde ***yâş***, Kazak Türkçesinde ***jas***, Kırgız Türkçesinde ***çaş***, Özbek Türkçesinde ***yâş***, Tatar Türkçesinde ***yâş***, Türkmen Türkçesinde ***yâş*** ve Yeni Uygur Türkçesinde ***yaş*** kelimesi kullanılmaya devam etmektedir (Ercilasun vd., 1991, s.264-265). Aynı anlamı (yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı) karşılamak için E.T. döneminde ***yaş*** kelimesi ile birlikte ***kenç*** ve ***yiğit*** kelimesinin kullanıldığı görülmektedir:

yaş: 1. “insanın yaş olanı, yaşı ilerlememiş olan”, [E.T.] IB 26; [Kar.T.] DLT III, 159.

2. “taze, yaş, yeşil (bitki), yeşillik”, [E.T.] IB 82; Wilkens 874; [Kar.T.] DLT III, 159; R 16: 14; TİEMKök 19: 25.

3. “gözyaşı”, [ET.] ETY (KT K 11); AYAYazlı 1268; Wilkens 874; [Kar.T.] DLT III, 159; R 9: 92; KB 1047; TİEMKök 9: 92.

kenç: 1. “insanın yaş olanı, yaşı ilerlememiş olan, çocuk”, [E.T.] AYÇağ 641/8; UM I 139; Wilkens 355; [Kar.T.] DLT I, 169; KB 2659.

2. “embriyo, bebek, süt çocuğu”, [E.T.] Wilkens 355.

kençik “yavrucuk, yavrucağız, küçük çocuk” [E.T.] Wilkens 356 ve **kenç(i)ye** “küçük, embriyo, yeni doğmuş bebek, yeni doğan”, [E.T.] Wilkens 356 kelimeleri de aynı kelime ailesindedir.

yigit: 1. “insanın yaş olanı, yaşı ilerlememiş olan, ilk gençlik çağında”, [ET.] AYAYazlı 0933; Wilkens 901; [Kar.T.] DLT III, 16; AH 195; KB 2984; TİEMKök 2: 68.

2. “müritler, (felsefi bir ekolde) yeni başlayanlar”, [E.T.] Wilkens 901.

Bu üç kelime de eski Türkçe döneminden beri kullanılmalarına rağmen **yaş** kelimesinin sahip olduğu anlam zenginliğinin daha fazla olduğu görülmektedir. **kenç** ve **yigit** kelimeleri “insanın yaş olanı, yaşı ilerlememiş olan” anlamında insanlar için kullanılırken **yaş** kelimesi bu anlamın yanında “taze, sulu, yeşil” olmasıyla bağlantılı olarak sebzeler, yeşillikler, baklagiller için de kullanılmıştır. **yaş** kelimesinin “su” ve “hayat” kavramlarıyla bağlantılı olduğu açıktır. **yaşar-** kelimesi “(bitki vb. için) yeşermek, sulanmak” [E.T.] AYÖlmez 166/1; [Kar.T.] DLT III, 68; KB 1810; anlamına sahipken Güney-doğu lehçelerinde hâlâ “(insanlar için) gençleşmek”, UTİL VI-455; ÖTİL *yâşâr-*, II-52 ve “(insanlar için) güzelleşmek”, ÖTİL *yâşâr-*, II-52 anlamlarında kullanılmaya devam etmektedir. **yaş** kelimesi “ıslak, sulu” temel anlamının yanında “taze, körpe, yeşil” ve “genç, delikanlı, ilk gençlik döneminde” anlamları kazanmış ayrıca “genç” anlamıyla bağlantılı olarak “güzel” anlamı kazanmış olmalıdır. Yani “genç” kavramıyla “güzel” kavramı ilişkilendirilmiştir. Özbek Türkçesindeki **yâşâr-** kelimesi “(insanlar için) güzelleşmek” anlamında kullanılmaya devam etmektedir. Türkiye Türkçesinde ise **yaşar-** “ıslanmak, nemlenmek” anlamında kullanılmaktadır (URL-I). Ayrıca “genç” kavramı “delikanlı, gözü kara, cesur” kavramıyla da bağlantılıdır. Bu durumda “delikanlı, gözü kara, cesur” kavramı muhtemelen anlam karışıklığı olmaması için **yaş** kelimesiyle değil Moğolca *cal kökünden *calasun/ cilasun* kelimesiyle karşılanmış olmalıdır.

yaş			
insanlar için		bitkiler için	
“gözyaşı”	“genç, hayatının ilk gençlik döneminde olan” (“genç” kavramı ile “güzel” ve “cesur” kavramları arasında bağlantı kurulmuştur.)		“taze olan” yaşagu “taze”, [E.T.] Wilkens 874; Kelime Karahanlı döneminde DLT III, 36’de bir kez “bu er ol uzun yaşagu ” ² şeklinde geçmektedir. Atalay kelimeyi “yaşama hakkı
	“güzel”	“delikanlı, gözü kara, cesur, yigit”	
	<i>yâşâr-</i> , “güzelleşmek” ÖTİL II-52	Bu kavramı karşılarken anlam karışıklığı olmaması için yaş ~ *cal > calagu >	
			“yeşil olan”

بُوَازَالْ اَزُونْ يَسَاغُوْ

2

		calasun/ cilasun kullanılmış olabilir.	olan”, Kaçalın ve Ölmez “yaşamaması gereken”, Ercilasun ve Akkoyunlu “ömürlü olmaya hakkı olan” şeklinde açıklamışlardır.
--	--	--	--

Eski Türkçe ve Karahanlı döneminde **yaşağı** “taze; yaşama hakkı olan, yaşaması gereken” kelimesinin Moğolca **calagu** kelimesiyle olan morfolojik benzerliği dikkat çekicidir. Bu benzerlik, anlam karışıklığını önlemek için “delikanlı, cesur, yiğit” anlamının **calagu** kelimesiyle, “taze; yaşama hakkı olan” anlamının **yaşağı** kelimesiyle karşılanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Aynı kelime ailesinden olduğu düşünülen, Eski Türkçe ve Karahanlı döneminde tespit edilemeyen **yal** “hayvan yemeği” kelimesi ilk defa Kıpçak döneminde KTS’de tespit edilmiştir: *yal* KTS 307. Kelime Kıpçak dönemi eserlerinden Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugâlî adlı eserde geçmektedir. **yal** kelimesi Türkiye Türkçesi ağızlarında “köpeklere veya ineklere yedirmek için un veya kepekle hazırlanan sulu yiyecek” anlamında hâlâ kullanılmaktadır (URL-I). Bu durumda **yaş** ve **yal** köklerini “ıslak, sulu” gibi kavramlarla ilişkilendiren Türkçe; “cesur, kahraman, yiğit” anlamını karşılamak için /c~/y/, /l~/ş/ denkliliği bulunan Moğolca **cal** kökünden **calagu**, **calasun**, **cilasun**, **cilasun** kelimesini tercih etmiştir denilebilir. Moğolcadan kelimenin /c/’li (**cal**) şeklinin alınması, kelimenin Türkçedeki /y/’li (**yaş**) şekliyle meydana gelecek olan anlam karışıklığını da ortadan kaldırmıştır. **yaş** “ıslak” kelimesinin bir zaman dilimini karşılayan **yaş** “yıl birimiyle ölçülen zaman dilimi” kelimesiyle; **yal** “sulu hayvan yiyeceği” kelimesinin yine zamanla bağlantılı bir anlamı olan **yal** “aylık ödenen ücret, kira” İM 420b/5 kelimesiyle eş sesli olması da dikkat çekicidir.

Türkçede “yaş olan, genç olan” anlamıyla genç olduğu için “gözü pek olan, gözü kara olan, delikanlı olan, cesur olan” anlamının bağlantılı olduğu görülmektedir. Bunun örneklerinden biri de **yaş** kelimesinden sonra **yiğit** kelimesidir. **yiğit** kelimesi de “genç olan” anlamının yanında gençliğin getirdiği özelliklerden “gözü pek olan, delikanlı olan, cesur, güçlü, kahraman” anlamını da kazanmıştır. Eski Türkçe döneminde “gözü pek, cesur, yiğit, kahraman” anlamını karşılayan **yiğit**, **bagatur**/**batır**~**badır**, **alp**, **er**, **böte**, **katıg**, **toja**, **ugan** gibi pek çok kelime bulunmaktadır.

Burada dikkat çeken **calasun** kelimesi gibi Moğolcadan Türkçeye geçmiş olan **batır** kelimesidir. **batır** “kahraman, gözü pek, cesur” şeklinde Eski Türkçe döneminde ETY’de; **badır** “kahraman, gözü pek, cesur” şeklinde Wilkens’in sözlüğünde (Wilkens, 2021, s.136) ve ETG’de **bagatur** şeklinde tespit edilmiştir. **batır**~**badır** şekli daha sonraki dönemlerin eserlerinde tespit edilememiştir. Ama Kıpçak Türkçesi döneminde **bagatur** şekli ile CC-I 49b/17’de ve **bahadur** şekli ile CC-II 73a/17’de geçmektedir. Daha sonra **bahadur** şekliyle eski Oğuz Türkçesi eserlerinde bulunmaktadır. Günümüzde **batır** şekli Oğuz grubu lehçeleri dışındaki çağdaş lehçelerde kullanılmaya devam etmektedir. Türkiye Türkçesinde ise Farsçadan alınan **bahadır** şekli kullanılmaktadır.

Aynı kavram alanındaki kelimelerin çağdaş lehçelerdeki kullanımı

genç (Ercilasun vd., 1991, s.264-265)

Türkiye Türkçesi	Azerbaycan Türkçesi	Başkurt Türkçesi	Kazak Türkçesi	Kırgız Türkçesi
genç	gänc	yâş, yâş-yilkinsäk	jas	caş
Özbek Türkçesi	Tatar Türkçesi	Türkmen Türkçesi	Yeni Uygur Türkçesi	Rusça
yâş	yâş	yâş	yaş	molodóy
yiğit (Ercilasun vd., 1991, s.990-991)				
Türkiye Türkçesi	Azerbaycan Türkçesi	Başkurt Türkçesi	Kazak Türkçesi	Kırgız Türkçesi
yiğit	igid	yigit, batır	jigit, batır	bätır
Özbek Türkçesi	Tatar Türkçesi	Türkmen Türkçesi	Yeni Uygur Türkçesi	Rusça
yigit, cäsür, batır	yigit, batır	edermen, gahnmä	jigit, batur, märt	geroy, hrabrets
bahadır/ kahraman (Ercilasun vd., 1991, s.424-425)				
Türkiye Türkçesi	Azerbaycan Türkçesi	Başkurt Türkçesi	Kazak Türkçesi	Kırgız Türkçesi
kahraman	gähräman	batır, kaharman	kaharman, batır, er	kärman, bätır
Özbek Türkçesi	Tatar Türkçesi	Türkmen Türkçesi	Yeni Uygur Türkçesi	Rusça
kahräman	batır, kaharman	gahrımän	kähriman	geróy

Cilasun kelimesinin tarihî lehçelerdeki kullanımı

calasun, cilasun, cilasun kelimesi, *bagatur/ batur~badur* kelimesi gibi Eski Türkçe ve Karahanlı dönemi eserlerinde tespit edilememiştir. İlk defa Kıpçak dönemi eserlerinden Resûli Sözlüğü'nde tespit edilmiştir:

The King's Dictionary: The Rasulid Hexaglot (Dankoff, 2000) *jarçi jalasun, çabagun, saçagun*

ARABİC	PERSİAN	TURKİC	MONGOL
الغرا (al-gira')	سریشم (Sirišam)	الیم (elim)	جرخي جلسون (jarçi jalasun)

			جېغن (čabagun)
			سچاغن (sačagun)

Daha sonra eski Oğuz Türkçesi döneminde Dede Korkut Kitabı'nda **cilasun**, **calasun** şekillerinde “yiğit, kahraman, babayiğit” anlamında tespit edilmiştir:

DKK 64-1, **cilasun** yigitler ile Kara Göne oğlu Delü Budak soldan depdi.

DKK 65-8, **cilasun** koç yigitlere kalaba ölke viridi, şahvar cübbe çuka viridi.

DKK 132-8, Ol gün **cilasun** big erenler döne döne savaşıdı.

DKK 152-7, Tundar sağa depdi. **Calasun** yigitleri-y-ile Kara Budak sola depdi.

DKK 170-7, Oğuz zamanında Kanlı Koca dirler-idi bir gürbüz er var idi. Yetişmiş bir **cilasun** oğlu vardı.

DKK 171-4 Oğul sen kız istemez-imişsin bir **cilasun** bahadır ister-imiş-sin.

DKK 11-6, Big yigitler **cilasunlar** birbirine koyulan çağda

DKK 21-9 Big yigitler **cilasunlar** birbirine koyulan çağda

DKK 155-7 menüm erligüm bahadırılığüm **cilasunlıgüm** yigitligüm Ruma Şama gide çavlıana dir-idi.

Tarama Sözlüğünde (TS, 2009, s.767-768) **cilasın**, **cilasun**, **çalasın**, **calasun**, **carasun** şekillerinde “kahraman, babayiğit, gürbüz delikanlı” anlamında geçmektedir:

1- Ol gün **cilasun** جلاسون beğ erenler döne döne savaştı. (Dede. XIV. 68)

2- Her alem dibinde bir **calasın** جلاين yiğit pulâda gark olmuş. (Müslim. XV. 6, 55)

3- Öyle bir **calasun** جلاسن yiğide kakıyp beni, şunun gibi bir kardaştan ayırdın... (Müslim. XV. 10, 97)

4- Bahadırlar idi merdan içinde / **Carasunlar** جراسونلاردی meydan içinde. (Hikmet. XV. 539)

5- **Carasunları** جراسونلاری bu devr-i zamanın/ Bahadır gey erenleri cihanın (Hikmet. XV. 529)

6- Varıp on bin kişi kıldı güzide/ Kamu anlar **çalasın** جلاسين kâr-dide (Şeh. Ş. XVI. 257)

7- Eşitti anı Gûderz-i **calasun** جلاسن/ Ki Behmen kal'asından geldi mağbun (Şeh. Ş. XVI. 424)

8- Benim **cilasunum** جلاسنم âyinemin cilâsına bak/ Cemalinin nicedir sen de gör tecellisin (Âli. XVI. 153)

9- Bizde ey hoca güzeller kılıcıyla dirilür/ Rum'a gel nice yalın yüzlü **calasun** جلاسن göresin (Yahya Bey. XVI. 160)

10- Dağ başında görünen şems-i duhâdır sanasın/ Her **çalasın** جالسن başı üstünde mücellâ miğferi (Yahya Bey. XVI. 21)

11- Aşkıyâ âyine-i dağınla dilberler seni/ Defter-i uşşaka yazdılar **calasın** gördüler (Aşki. XVI. 135)

12- Çekip tığ-ı mihr-incilâsın hemen/ Koyuldu ana her **calasın** جالسن heman (Atai. Ha. XVII. 15)

13- Ulak gitti paşalara beylere/ **Calasun** جالسن hizebran-ı her kişvere (Sabit XVII – XVIII. 199)

bagatur/ batur~badur kelimesi Eski Türkçe dönemi metinlerinde bulunurken **calasun, cılasun, cılasun** kelimesinin daha geç dönem eserlerinde tespit edilmesinden dolayı **bagatur/ batur~badur** kelimesinin **calasun, cılasun, cılasun** kelimesinden daha önce Moğolcadan Türkçeye geçtiği söylenebilir. Ayrıca **bagatur/ batur~badur** kelimesi çağdaş lehçelerin neredeyse hepsinde bulunurken hatta kelime **bahadır** şekliyle Farsçadan Türkçeye tekrar alınıp kullanılırken **calasun, cılasun, cılasun** kelimesi sadece Türkiye Türkçesinde tespit edilmiştir.

Kelimenin tarihî lehçelere ait eserlerden yaklaşık olarak aynı dönemde yazılan Resûlî Sözlüğü'nde ve Dede Korkut Kitabı'nda bulunması dikkat çekicidir. Resûlî Sözlüğü, Kıpçak dönemi eserleri içerisinde kabul edilmesine rağmen bu eserin dili Yemen'e gelen ve burada hanedanlık kuran Oğuzların diliyle karışık bir Kıpçak Türkçesidir. Yani Resûlî Sözlüğü'nde Kıpçak-Oğuz lehçelerinden oluşan bir Türkçe söz varlığı bulunmaktadır. Dede Korkut Kitabı'ndan sonra kelime Eski Oğuz Türkçesi ile yazılan farklı yüzyıllara ait birçok eserde geçmektedir. Buradan **calasun, cılasun, cılasun** kelimesinin sadece Oğuzlar tarafından kullanılmış olabileceği sonucu çıkarılabilir.

cılasun kelimesinin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kullanımı

Kelime, Derleme Sözlüğünde **cılasın** ve **cılasın** şekillerinde “kız ve erkek güzeli” anlamında bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesi ağızlarında		
cılasın “erkek ve kız güzeli”	cılasın “erkek ve kız güzeli”	cılasım “güzel, değer verilen” cılasılm “çok güzel, çok değer verilen, (ca:nım)”
*Foça-İzmir *Bayramiç-Çanakkale *Eldirek-Gaziantep *Fethiye-Muğla (DS, 1968)	*Fethiye ve köyleri-Muğla (DS, 1968)	*Helvacı Köyü /Çan-Çanakkale “Cılasım ayakkabıları tälada giymiş, mafitmiş.” (Güzel ayakkabıları tarlada giymiş, işe yaramaz duruma getirmiş.) “Cılasılm çoçümü burda bırakamam, ben nerî gidësem onu da götürüm.” (Çok değerli çocuğumu burada bırakamam, ben nereye gidersem onu da götürürüm.)

		Derleme Yapılan Kişi: Meryem Özkan, Yaşı: 58, Derleme Yapılan Yer: Helvacı Köyü
--	--	---

Tarama Sözlüğü'nde tespit edilen “Benim ***cilasunm*** جلاسمنم âyinemin cilâsına bak/ Cemalinin nicedir sen de gör tecellisin (Âli. XVI. 153)” kullanımı ile bu çalışmada Derleme Sözlüğü'ne katkı sağlaması amacıyla ele alınan ve Helvacı Köyü ağzında tespit edilen ***cilasım***, ***cilasılım*** kelimelerinin kullanımı örtüşmektedir:

<i>cilasunm</i> TS (Âli. XVI. 153)	<i>cilasım</i> , <i>cilasılım</i>
<p>“Benim <i>cilasunm</i> جلاسمنم âyinemin cilâsına bak/ Cemalinin nicedir sen de gör tecellisin</p> <p>Bu kelime her ne kadar TS'de diğer kullanımlarla birlikte “kahraman, babayığit, gürbüz delikanlı” anlamı altında verilse de burada kullanıldığı anlamın farklı olduğu açıktır.</p> <p>“Benim cilasunım (ca:nım, çok güzel, çok değer verdiğim) aynamın cilâsına bak” şeklinde açıklanması daha doğru olacaktır. Çünkü aynı kullanım Helvacı Köyü/ Çan ağzında da bulunmaktadır.</p>	<p>“Cilasım ayakkabıları tâlada giymiş, mafitmiş.” (Güzel ayakkabıları tarlada giymiş, işe yaramaz duruma getirmiş.)</p> <p>“Cilasılım çocuğu burda bırakamam, ben nerî gidese onu da götürürüm.” (Çok değerli, ca:nım çocuğumu burada bırakamam, ben nereye gidersem onu da götürürüm.)</p>

Sonuç

cilasun kelimesinin konu alındığı bu çalışmada önce kelimenin etimolojisi ile ilgili görüşler üzerinde durulmuş ve kelimenin Moğolcadan Türkçeye neden geçmiş olabileceği incelenmiştir. İnceleme sonucunda kelimenin ***yaş*** kelimesinden türetilen ***yaşagu*** kelimesiyle meydana gelebilecek bir anlam karışıklığının engellemesi amacıyla “cesur, kahraman, yiğit” anlamını karşılamak için ***yaş*** ile /c/~y/, /l/~ş/ denklığı bulunan Moğolca *cal kökünden ***calagu***, ***calasun***, ***cilasun***, ***cilasun*** kelimesini tercih edilmiş olabileceği ileri sürülmüştür.

Kavram alanı incelemesinde “genç” kavramının “delikanlı, göz kara, cesur” ve “güzel” kavramıyla bağlantılı olduğu görülmüştür. Bu anlam bağlantısı ***yaş*** ve ***batır*** kelimelerinde de görülmektedir. “genç” anlamına sahip olan ***yaş*** kelimesi “güzel” kavramıyla bağlantılı olarak Özbek Türkçesinde ***yâşür-***, “güzelleşmek” ÖTİL II-52 şeklinde kullanılmaya devam etmektedir. ***cilasun*** ve ***batır*** kelimeleri ise “cesur, kahraman, yiğit” anlamına sahipken fonetik değişikliğe uğrayan şekillerinin “güzel” kavramıyla bağlantılı kullanıldığı tespit edilmiştir:

<i>batır</i> “cesur, kahraman, yiğit”	<i>cilasun</i> cesur, kahraman, yiğit”
Başkurt Türkçesi <i>matur</i> “göze güzel görünen, hoş; yakışan” (Özşahin, 2017, s.401)	<p><i>cilasın</i> “erkek ve kız güzeli” DS</p> <p><i>cilasım</i> “güzel, değer verilen”</p> <p><i>cilasılım</i> “çok güzel, çok değer verilen, (ca:nım)”</p>

Kazan Tatar Türkçesi matır “1. güzel, latif, yakışıklı; 2. Çok güzel sesli; 3. Hoş; 4. Pek nefis” (Öner, 2015, s.326)	
--	--

calagu, calasun, cilasun, cilasun “cesur, kahraman, yiğit” kelimesi tarihî metinler içerisinde ilk defa Resûlî Sözlüğü'nde ve Dede Korkut Kitabı'nda tespit edilmiştir. Eski Oğuz Türkçesi metinlerinde farklı şekillerde ve çeşitli eserlerde bulunmaktadır. Ama diğer tarihî lehçelere ait eserlerde tespit edilememiştir. Çağdaş lehçelerde ise “cesur, kahraman, yiğit” kavramı için Türkiye Türkçesi'nde **cilasun** kelimesi kullanılırken bu kavram diğer lehçelerde yaygın olarak **batır** kelimesi ile karşılanmaktadır. Bu durum, **calagu, calasun, cilasun, cilasun** “cesur, kahraman, yiğit” kelimesinin sadece Oğuzlar tarafından kullanılmış bir kelime olabileceği tespitine kaynaklık etmektedir. Nitekim Resûlî Sözlüğü de Yemen'de hanedanlık kuran Oğuzların diliyle karışık bir Kıpçak Türkçesiyle yazılmış bir eserdir.

Aynı kavram alanı içerisinde bulunan **batır~badır, bagatur** kelimesi ise Eski Türkçe dönemi eserlerinde bulunmaktadır. Çağdaş lehçelerinde neredeyse hepsinde **batır** şekliyle kullanılırken kelime, Türkiye Türkçesinde Farsçadan alınan şekliyle **bahadır** olarak kullanılmaktadır.

Son olarak Tarama Sözlüğü'nde (2009, s.767-768) “Benim **cilasımum** جلاسنم âyinemin cilâsına bak/ Cemalinin nicedir sen de gör tecellisin (Âli. XVI. 153)” şeklinde geçen kelimenin anlamının “kahraman, babayiğit, gürbüz delikanlı” olmadığı, bu eserdeki kullanım ile Derleme Sözlüğü'ne katkı sağlaması amacıyla Helvacı Köyü ağzından derlenen **cilasım, cilasılım** kelimelerinin kullanımının örtüştüğü tespit edilmiştir.

Kısaltmalar ve çeviri yazı işaretleri

[E.T.]: Eski Türkçe

[Kar.T.]: Karahanlı Türkçesi

AH: Atebetü'l-Hakayık

AYAyazlı: Altun Yaruk Sudur VI. Kitap, Özlem Ayazlı

AYÇağ.: Altun Yaruk'tan İki Parça, Saadet Çağatay

CC-I: Codex Cumanicus I

CC-II: Codex Cumanicus II

DKK: Dede Korkut Kitabı

DLT: Dîvânu Lugâti't-Türk

DS: Derleme Sözlüğü

ETY: Eski Türk Yazıtları

IB: Irk Bitig

İM: İrşâdü'l-Mülûk Ve's-Selâtin

KB: Kutadgu Bilig

KTS: Kıpçak Türkçesi Sözlüğü

ÖTİL: Özbek Tilining İzâhli Lugâti

R: Türkçe İlk Kur'an Tercümesi, Rylands Nüshası

TiemKök: Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2), Abdullah Kök

TS: Tarama Sözlüğü

UM I: Uygurca Metinler I

UTİL: Uygur Tilinin İzahlık Lugeti

Wilkens: Eski Uygurcanın El Sözlüğü

Ağız derlemesinde kullanılan çeviri yazı işaretleri	
ā	uzun a
ē	uzun e
ō	uzun o
ū	uzun u
î	uzun i

Kaynakça

- Arat, R.R. (1979). Kutadgu Bilig III İndeks, İstanbul: TKAE.
- Arat, R.R. (2006). Atebetü'l-Hakayık, Ankara: TDK.
- Argunşah, M. & Güner, G. (2016). Codeks Cumanicus, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ata, A. (2004). Türkçe İlk Kur'an Tercümesi, Rylands Nüshası, Giriş-Metin-Notlar-Dizin, Ankara: TDK.
- Atalay, B. (2006). Divanü Lûgat-it-Türk, 4 Cilt, Ankara: TDK.
- Ayazlı, Ö. (2012). Altun Yaruk Sudur VI. Kitap, Karşılaştırmalı Metin Yayını, İstanbul: TDK.
- Caferoğlu, A. (1954). Azerbaycan ve Anadolu Ağızlarındaki Moğolca Unsurlar, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 1-10.
- Clark, L. V. (1977). Mongol Elements in Old Turkic, *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 75, 110-168.
- Clauson, G. (1956). The Case Against The Altaic Theory. *Central Asiatic Journal*, Vol. II, Nr. 3, 181-187.
- Clauson, G. (1959). The Earliest Turkish Loan Words in Mongolian, *Asiatic Journal*, 4: 174-187.
- Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. London: Oxford University Press.
- Çağatay, S. (1945). Altun Yaruk'tan İki Parça, I. Küü Tav'ın Canlıları Öldürdüğünden Dolayı Gördüğü Ceza; II. Üç Prense Aç Pars Hikâyesi (Prens Mahasatvi), Ankara: TTK Basımevi.
- Demir, A. (1989). Moğolca –Türkçe İlişkileri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C.37, 295-300.
- Doerfer, G. (1963). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, Band I, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GMBH.
- Doerfer, G. (1980-1981). Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu. Çev. Semih Tezcan, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C. 28-29, 1-16.
- Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu, Z. (2014). Dîvânü Lugâti't-Türk, (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin), Ankara: TDK.
- Ercilasun, A. B.; Aliyev, A. M.; Şayhulov, A.; Kajıbek, E. Z.; Konkobay Uulu, K.; Yusuf, B.; Göklenov, C.; Mahpir, V. U. & Çeçenov, A. (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, 2 Cilt, Ankara: KB.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut, I-II*, Ankara: TDK.
- Ersoy, F. (2012). *Türk-Moğol Dil İlişkisi ve Çuvaşça*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: TDK.

- Kaçalin, M. S. & Ölmez, M. (2023). *Divânu Lugâti't-Türk*, İstanbul: Vakıfbank Kültür.
- Korkmaz, Z. (1988). Türkçe ile Moğolca Arasında Ortaklaşan Unsurlar ve Moğolcanın Türk Dili Araştırmalarındaki Yeri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 34 (1986), 43-48.
- Kök, A. (2004). Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2), Giriş-İnceleme-Metin- Dizin, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Krueger, J. R. (2002). Eski Türkçede Moğolca, (Çev. Mustafa S. Kaçalin) *Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.4, 206-214.
- Lessing, F. D. (2003). *Moğolca Türkçe Sözlük*. Çev. Günay Karaağaç, Ankara: TDK.
- Paçacıoğlu, B. (2006). *VII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. Ankara: Bizim Büro.
- Orkun, H. N. (2011). *İrk Bitig* (Eski Türk Yazıtları, Ankara: TDK.
- Öner, M. (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK.
- Özbek Tilining İzâhli Lugâti (2006), I-V Cilt, Taşkent: Devlet İlmi Neşriyatı.
- Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK.
- Poppe, N. (1992). *Moğol Yazı Dilinin Grameri*, (Çev. Günay Karaağaç), İzmir: Ege Üniversitesi.
- Ramstedt, G. J. (1957). *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft 1. Lautlehre*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Räsänen, M. (1969). *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen*, 1-2, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino.
- Sertkaya, O. F. (1987). Mongolian Words and Forms in Chagatay Turkish (Eastern Turki) and Turkey Turkish (Western Turki), *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C. 35, 265-280.
- Şçerbak, A. (2011). Türk-Moğol Dil İlişkileri (Dillerin Birbirinden Etkilenme ve Birbirlerine Karışma Sorunu Üzerine). (Çev. Leyla Babatürk) *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:25, 9-32.
- Starostin, S.; Dybo, A. & Mudrak, O. (2003). *Etymological Dictionary of the Altaic Languages*, 3 Cilt, Brill: Leiden, Boston.
- Tarama Sözlüğü* (1963). Ankara: TDK.
- Tekin, Ş. (1960). *Uygurca Metinler I*, Kuansi im pısar (Ses İşıten İlâh), vap hua ki atlıg nom ççeki sudur (saddharmapundarika-sūtra), Erzurum: TDK.
- Türkçe Sözlük* (2009). Ankara: TDK.
- Tietze, A. (2002). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati* C. 1 (A-E). İstanbul: Simurg.
- Toparlı, R. (1992). *İrşâdü'l-Mülûk Ve's-Selâtîn*, Ankara: TDK.
- Toparlı, R.; Vural, H. & Karaatlı, R. (2003), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Tuna, O. N. (1972). Osmanlıcada Moğolca Ödünçleme Kelimeler I, *Türkiyat Mecmuası*, C. XVII, 209-250.
- URL-I: <https://sozluk.gov.tr/>
- Uygur Tilinin İzahlık Lugeti (1990-1998). I-VI Cilt, Şincan Uygur Otonom Bölgesi Dil ve Yazı Komitesi, Milletler Neşriyatı.
- Vásáry, I. (1993). ±sXn and its Related Suffixes. *Studies in Turkic Word Formation and Etymology, Journal of Turkology*, Vol.1, No.1., 113-153.
- Wilkens, J. (2021). *Eski Uygurcanın El Sözlüğü*, Göttingen: Universitätsverlag.